

УДК 378.4

ЯЩУК СЕРГІЙ, здобувач

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Адреса: вул. Героїв Оборони, 16-а, Київ, 03041, Україна

E-mail: sergiolife92@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

АНОТАЦІЯ

У статті описується педагогічний процес у вищих навчальних закладах України, Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки зі спеціальності «Соціальна робота» в аспекті формування професійно-правової компетентності студентів. На підставі аналізу наукових, довідникових джерел визначено особливості освітнього процесу найпопулярніших вищих навчальних закладів, зокрема країн Європейського Союзу, з підготовки соціальних працівників зі ступенями бакалавр та магістр: у Франції немає чіткого розмежування між соціальними працівниками і соціальними педагогами; ці професії органічно поєднують функції виховання і допомоги; готують майбутніх соціальних працівників Центри, які дотримуються директив Національної школи персоналу для правоохоронного захисту молоді та університети. У Німеччині навчальні програми з дослідження «соціальної роботи» в університетах засновані на потрійному навантаженні майбутнього фахівця: світові суспільства і соціальний розвиток, соціальні проблеми і порушення прав людини, міжнародні права в галузі соціальної роботи; є міждисциплінарними і реалізуються у співпраці з іншими європейськими університетами. У Великій Британії викладають педагоги з великим практичним досвідом соціальної роботи; студентство є космополітичним – суміш зрілих і молодих студентів, із різних етнічних груп і національностей; програми також передбачають великий обсяг практичного навчання у виробничих умовах, що відповідає національним вимогам. В Іспанії ведеться підготовка для трьох відповідних сегментів ринку праці, а саме: право, експерт із соціальної освіти та магістр – соціальний працівник (продовження навчання за спеціалізаціями: соціальне посередництво, дозвілля і відпочинок, професійна адаптація).

Ключові слова: соціальна робота, соціальний працівник, соціальне посередництво, правоохоронний захист, експерт із соціальної роботи, соціальний розвиток, гендерні відносини, правова компетентність.

ВСТУП

Професіоналів соціальної роботи вирізняють особливий статус і знання, спираючись на які, вони об'єктивно оцінюють ситуацію. Основою професійних знань соціальних працівників є дві функціональні концепції: по-перше, власне ідея професіоналізму, по-друге, ставлення до прав людини. Водночас соціальній роботі притаманні певні особливості: характер проблем, із якими вона стикається, не дозволяє запропонувати однозначні методи їхнього ефективного вирішення; будь-які недоліки тут найбільш помітні. Тому прорахунки сім'ї, суспільства у багатьох країнах вважаються провинною саме соціальних працівників [5]. В умовах становлення демократичного

правого суспільства юридична освіта є провідним складником і не може бути пасивною, а мусить істотно й динамічно впливати на навколишнє середовище, формуючи цивілізоване демократичне правове суспільство. У цьому і полягає її позитивна роль і велика просвітницька місія [2; 4]. Врахування особливостей професійної діяльності майбутнього соціального працівника та вимог до неї [3] дозволили нам розкрити зміст структурних компонентів його правової компетентності: зокрема теоретичного, який забезпечує майбутнього соціального працівника правовими знаннями, що сприяють успішній організації професійної діяльності, створюють основу для формування сучасного правового мислення, генерують акти правосвідомості, тобто систему відносин до морально-правових норм через призму пізнання права як соціального явища; практичного, який визначається, насамперед, сукупністю професійних умінь і навичок, що зумовлюють функціональну готовність майбутнього соціального працівника вирішувати завдання правової діяльності; особистісного, який утворює такі професійні й особистісні якості, як: професійно-світоглядні (зацікавленість і активність у професійно-правовій підготовці тощо), професійно-поведінкові (вимогливість щодо дотримання норм і правил тощо) та особистісно-значущі (гуманістична спрямованість особистості, адекватна самооцінка тощо).

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – визначити особливості педагогічного процесу у вищих навчальних закладах України, Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки зі спеціальності «Соціальна робота» в аспекті формування професійно-правової компетентності студентів.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На особливостях підготовки фахівців у галузі соціальної роботи зосереджені наукові дослідження викладачів вищих навчальних закладів С. Грищенкова, Л. Дунаєвої, Г. Михайлишина, Л.Тюпті та ін. Проблеми реалізації юридичної діяльності в умовах глобалізації і трансформації національних правових систем, інтеграції України у світовий і європейський правовий простір, філософії та методології юридичної діяльності вищої юридичної освіти були описані у роботах Т. Масленнікової, В. Рижикова та ін. Дослідженнями правової компетентності фахівців займалися В. Гриньова, О. Іваній, М. Подберезський та ін.

Для досягнення мети дослідження використано такі методи: аналіз та узагальнення емпіричних і теоретичних положень, що містяться у фаховій та довідковій літературі з різних наукових напрямів (педагогіки, психології, соціології, юриспруденції, методики навчання, соціальної роботи тощо) у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сфері соціальної діяльності Франції виокремлюють декілька професій – це група професій «соціальної кар'єри»: асистент соціальної служби; радник із питань соціальної та сімейної економіки; спеціалізований вихователь; вихователь дітей віком до 6–7 років; вихователь із соціального правоохоронного захисту молоді; аніматор соціально-культурної діяльності. Навчання проводиться за принципом чергування теоретичних і практичних занять. Підготовку соціальних працівників у Франції здійснюють і університети, зокрема у м. Бордо. Університетський диплом технології соціальних кар'єр передбачає такі спеціалізації, як соціальна і соціокультурна анімація, соціальний захист та соціальне виховання [12]. В університетах існує три цикли підготовки, кожний із яких завершується отриманням відповідного державного чи університетського диплому різної спеціалізації.

В університеті Німеччини (SRH Hochschule für Logistik und Wirtschaft Hamm) на стаціонарній формі навчання за три роки (з жовтня 2016 р.) студенти отримують спеціальність «Бакалавр соціальної роботи». Форми навчання: невеликі навчальні групи для оптимальної підтримки концепції інноваційного дослідження, розробленої в рамках консультацій з окремими галузевими партнерами, як оптимальна можливість поєднання теорії і практики дослідження. Підсумкова оцінка спеціальності досягається через тривалу акредитацію попередніх курсів [9]. У Берлінському університеті Німеччини (Alice Salomon University of Applied Sciences Berlin) з вересня 2016 р. запрацювала магістерська програма «Соціальна робота в галузі прав людини» (MA-SWHR), стаціонарна дворічна форма навчання, яка реалізується у співпраці з іншими європейськими університетами [6]. В університеті Гейдельберга (SRH University Heidelberg), Німеччина, з жовтня 2016 р. уже третій рік продовжує діяти програма «Магістр дослідження – соціальна робота» (стаціонарна форма навчання, 20 місяців). Розвиток соціальної роботи в галузі охорони здоров'я (психосоціальне консультування і правова підтримка на основі біо-психо-соціального базового розуміння розладів здоров'я, інвалідності та хвороби) на сьогодні залишається провідним соціально значущим напрямом. У німецькому університеті міста Гейдельберг (SRH University Heidelberg; стаціонарна форма навчання, 18–24 місяці) з жовтня 2016 р. розпочалося навчання за магістерською програмою «Судова і соціальна робота». Вимога для запису на програму: ступінь бакалавра в галузях соціальної роботи, соціальної педагогіки, педагогіки дитинства або інших суміжних навчальних курсів [8].

У Великій Британії в університеті Кентербері (University of Kent, School of Social Policy, Sociology and Social Research; стаціонарна форма навчання) з вересня 2016 р. пропонується ступінь бакалавра в галузі соціальної роботи. Навчання та оцінювання відбувається таким чином: методи навчання включають формальні лекції, великі і малі групові дискусії з досвіду роботи, а також програму семінарів та педагогічну практику. Дисципліни оцінюються на основі поєднання письмових завдань, тестів, презентацій і відео-роботи. Успішне завершення 1-го теоретичного етапу передбачає позитивні відгуки екзаменаційної комісії і дозволяє провести практичну підготовку 2- та 3-го етапів, а після їхнього позитивного завершення – готовність до модуля Direct-практики. У цьому ж університеті діє ще одна бакалаврська програма з соціальної роботи (3 роки): BSC інтелектуальний розвиток інвалідів. Програма відповідає вимогам комісії із соціального забезпечення: керівники служб для людей із проблемною поведінкою повинні бути фахівцями з кваліфікацією. Також розпочинає роботу програма (стаціонарна форма навчання, два роки) «магістр в галузі соціальної роботи» (професійна кваліфікація в галузі соціальної роботи поряд зі ступенем магістра). Поряд із заліковою роботою, пов'язаною з двома модулями та практичним навчанням, студенти повинні написати дисертацію в певній галузі досліджень, яка буде представлена в кінці другого року навчання. В університеті робиться акцент на структуровані за темами семінари. Кількість студентів у групі, як правило, невелика, заняття проходять під керівництвом викладача з великим досвідом практики соціальної роботи [13]. В іншому університеті Великої Британії (College Of The Valleys – Coleg у Cymoedd) з вересня 2016 року розпочала роботу підготовча програма до навчання в галузі соціального забезпечення і роботи з молоддю (стаціонарна форма навчання, 1 рік). Метою курсу є забезпечити сприятливу і доброзичливу атмосферу, щоб майбутні абітурієнти могли розвивати свій потенціал і підготуватися до навчання в університеті [7].

В університеті Саламанка (Universidad Pontificia De Salamanca), Іспанія, з вересня 2016 р. (стаціонарна форма навчання, 1 рік) надається ступінь магістра в галузі консультування та сімейної медіації (назва програми опублікована в офіційному бюлетені 7 лютого 2014 року). Програма пропонує на основі загальної базової підготовки дві спеціалізації відповідно до методології, змісту і практики, які є специфічними для кожної з них. Програми «Сімейний консультант» та «Сімейний посередник» готують фахівців з індивідуальними методами розв'язання конфліктних ситуацій, що спрямовує процес посередництва в русло угоди між членами сім'ї. В цьому університеті з вересня 2016 р. (онлайн заочна та вечірня форма навчання, 20 місяців) надається ступінь магістра «Профілактика гендерного насильства» (назва програми опублікована в офіційному бюлетені 7 лютого 2014 року). Завдання програми: розробити нову комплексну модель проти гендерного насильства, відштовхуючись від профілактики насильства. Форма навчання: 100 % онлайн-навчання, коли студенти можуть підключитися до навчальної діяльності незалежно від часу і простору. Освітній процес здійснюється у віртуальному кампусі, який розроблений на основі найсучасніших педагогічних принципів і сприяє ефективній співпраці між студентами, викладачами та адміністраторами [14].

В університеті США (Northern Arizona University) з вересня 2016 р. надається ступінь бакалавра (BSW) соціальної роботи (онлайн, стаціонарна, заочна та вечірня форми навчання, 4 роки). Програма акредитована Радою освіти з соціальної роботи (CSWE). Програма в університеті Північної Орізони зосереджена на практиці сільського і корінного населення Південного Заходу; боротьбі з бідністю, структурним расизмом і пригніченням; забезпеченні провідної ролі в просуванні прав людини, економічній і соціальній справедливості; обслуговуванні вразливих груп населення [11]. В університеті Західної Вірджинії (West Virginia State University) з вересня 2016 р. (стаціонарна, заочна та вечірня форми навчання) надають ступінь бакалавра (BS) з соціальної роботи, що проводиться на базі коледжу. Навчальний план: 48 годин необхідних курсів із соціальної роботи; 16 годин курсів, які виступають у якості фундаменту для досліджень із соціальної роботи; 9 годин спеціальних тем досліджень, пов'язаних із соціальною роботою; 51 година загальних досліджень освіти; 48 годин польових досліджень [15]. В університеті Ліберті (Liberty University Online) з вересня 2016 р. (онлайн, стаціонарна форма навчання) надають ступінь бакалавра наук у галузі соціальної роботи. Випускник програми буде консультувати в галузі права окремих осіб, сім'ї, групи, організації та спільноти [10].

Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 29 квітня 2015 р. № 266, якою затверджено новий перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти усіх ступенів освіти, зокрема молодшого бакалавра, бакалавра, магістра: галузь знань – шифр 23, спеціальність «соціальна робота» – код 231 та спеціальність – «соціальне забезпечення» – код 232. В Україні з 2016 р. зі спеціальності «соціальна робота» надають ступені бакалавра і магістра близько 60 державних і приватних вищих навчальних закладів [5].

Особливостями підготовки майбутніх соціальних працівників у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького є: навчання за програмою подвійного диплома та не акцентована увага на юридичний складник у тематиці навчання магістрів, хоча в бакалаврській програмі виділено напрям правових знань майбутнього фахівця, наприклад, «Право соціального захисту»; кваліфікації фахівцям зі ступенем бакалавра та магістра надаються ідентичні: бакалавр/спеціаліст/магістр із соціальної роботи [5]. Аналізуючи первинні посади соціального педагога, які закладені в

навчальному плані та програмах дисциплін, приходимо до висновку, що у Хмельницькому національному університеті приділено велику увагу юридичному складнику в діяльності майбутніх соціальних працівників, що перегукується з міжнародною тенденцією в галузі соціальної роботи [5]. Навчальний план Ужгородського національного університету за спеціальністю «Соціальна робота» включає дисципліни, які визначені і Європейськими університетами та університетами США, проте ці дисципліни подрібнені на частини, тому доцільне їх об'єднання, відповідно до тенденцій сучасної вищої освіти, зокрема в галузі соціальної роботи [1; 5]. У Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна в підготовці майбутніх соціальних працівників приділено основну увагу соціальному складнику майбутньої діяльності соціальних працівників, хоча, пам'ятаючи про важливість правових умінь у майбутніх фахівців, навчально-ознайомчу (курс III) та виробничу (курс IV) практики вони проходять в установах кримінально-виконавчої служби. Варто також наголосити, що відповідно до міжнародних тенденцій з вищої освіти, зокрема в галузі соціальної роботи [1], тільки педагогічна освіта зі ступенем бакалавра надає право після навчання в магістратурі отримати спеціалізацію викладача [5]. Аналіз навчальних програм майбутніх соціальних працівників за ОКР «бакалавр», «спеціаліст», «магістр» в університеті «Львівська політехніка» за такими критеріями, як знання («оптимізація соціальних процесів, їхнього регулювання та управління»), вміння («здійснювати професійну діяльність, що ґрунтується на етичних принципах і спрямована на відстоювання соціальної справедливості, дотримання прав людини, сприяння соціальним змінам, вирішення проблем у стосунках між людьми, підвищення рівня їхнього благополуччя»), навички («здатність сприяти формуванню мережі соціальних послуг у громаді») та діяльність секцій соціальної роботи (міжнародна програма професійної підготовки соціальних працівників (Social Work Program)), дозволяє говорити про наявність правового складника у формуванні професійної компетентності майбутніх соціальних працівників. Але основна увага все ж зосереджена на соціальній компетентності майбутніх фахівців [5].

ВИСНОВКИ

На підставі аналізу наукових, довідникових джерел визначено особливості освітнього процесу вищих навчальних закладів зі спеціальності «Соціальна робота» в аспекті формування професійно-правової компетентності студентів. У Франції здійснюється підготовка магістрів із таких спеціалізацій: культурна і соціальна анімація; розробка і реалізація культурних проєктів; соціальна інформація і комунікація; музика та анімація; санітарні і соціальні науки; соціальний розвиток; соціальна політика розвитку громади; диференційована дидактика роботи з інвалідами та ін. Підготовка соціальних працівників реалізується і в третьому університетському циклі, який є найбільш селективним і престижним. У ньому розрізняють два типи дипломів – диплом поглибленої підготовки (DEA) і диплом спеціалізованої підготовки (DEES) зі спеціальностей: управління закладами культури, соціальна психологія і психологія праці, управління соціальною діяльністю, соціальна економіка на підприємстві. У Німеччині, у зв'язку з визнанням важливості глобального і транснаціонального виміру соціальної роботи, створені магістерські програми з нормативними посиленнями на права людини. У Великій Британії перевага при вступі надається випускникам, що за професійним спрямуванням пов'язані з Радою охорони здоров'я та медичним фахівцям (HCPC), знання і навички яких необхідні

професійним соціальним працівникам. В Іспанії основним критерієм прийому абітурієнтів є професіоналізм у галузі соціальних, правових і медичних наук. У США акредитовані ступені BSW дозволяють стати ліцензованим універсальним соціальним працівником у багатьох державах. В Україні знання Законодавства закладено у зміст кожної дисципліни.

Перспективою в дослідженні буде подальше вивчення педагогічного процесу у вищих навчальних закладах України, Європейського Союзу, Сполучених Штатів Америки зі спеціальності «Соціальна робота» в аспекті формування професійно-правової компетентності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довідник з соціальної роботи : навчальний посібник / колектив авторів, за редакцією Л. М. Дунаєвої. – Одеса : «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова», 2015. – 402 с.
2. Масленникова Т. А. Сутність та значення юридичної освіти для розбудови незалежної правової держави / Т. А. Масленникова // Науковий віник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Вип. 605. – Педагогіка і психологія. – Чернівці : ЧНУ, 2013. – С. 281–286.
3. Подберезький М. К. Проблема формування національної правової культури: монографія / М. К. Подберезький, М. П. Васильєва, Я. К. Яковенко. – Харків : «ЕДЕНА», 2003. – 168 с.
4. Рижиков В. С. Теорія та практика рольового навчання в професійній підготовці майбутніх юристів: монографія / В. С. Рижиков. – Херсон : ТОВ «Айлант». – 215 с.
5. Соціальний працівник. Загальна характеристика професії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/guide/search-17-0-0-185-64-50.html>.
6. Alice Salomon Hochschule Berlin. Studiengänge an der ASH Berlin [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : <https://www.ash-berlin.eu/studienangebot/>.
7. Coleg у Cymoedd. Sociology AS and A2 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.cymoedd.ac.uk/courses/all-courses/course-detail-test-page.aspx?c=25586>.
8. Heidelberg University. Faculties [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.uni-heidelberg.de/faculties/>.
9. Hochschule für Logistik und Wirtschaft Hamm. Soziale Arbeit (B.A.) [Elektronische Ressource]. – Zugriffsart : <https://www.fh-hamm.de/de/studium/bachelor/soziale-arbeit-praesenz/>.
10. Liberty University Online. Bachelor of Science in Social Work [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.liberty.edu/online/bachelors/social-work/>.
11. Northern Arizona University. Social Work [Electronic resource]. – Mode of access : <http://nau.edu/sbs/ssw/degrees-programs/social-work/>.
12. University of Bordeaux. Department of Social and Human Sciences [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.u-bordeaux.com/Research/Research-fields-departments/Department-of-Social-and-Human-Sciences>.
13. University of Kent. Social Work – BA (Hons) [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.kent.ac.uk/courses/undergraduate/250/social-work>.
14. Universidad Pontificia De Salamanca. Catálogo de Másteres Universitarios [Recurso electrónico]. – Modo de acceso : http://www0.usal.es/webusal/en/usal_masteres_repositorio.
15. West Virginia State University. Social Work [Electronic resource]. – Mode of access : <http://wvstateu.edu/social-work.aspx>.